

УДК: 37.091.214:616-039.75:378.6:61(477)

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ПАЛІАТИВНОЇ ТА ХОСПІСНОЇ ДОПОМОГИ ЗАКЛАДІВ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Нестеренко В.Г.

Харківський національний медичний університет, Харків, Україна

Система паліативної та хоспісної допомоги (ПХД) України знаходиться у стані активного розвитку у зв'язку з новою системою фінансування за програмою медичних гарантій, легалізацією медичного канабісу. Дискусивними є перетини проблем розвитку ПХД з аспектами реформи первинної ланки медичної допомоги в Україні та спроможності забезпечити безпеку вразливої категорії паліативних хворих в умовах війни. Система ПХД ще не має ознак повноцінної інтеграції у загальну систему охорони здоров'я, в переліку медичних спеціальностей немає лікаря паліативної медицини, але у багатьох закладах медичної освіти України вже розроблені та впроваджені в освітній процес навчальні програми з паліативної медицини. У роботі, за результатами бібліосемантичного пошуку та системного аналізу інформації, надана оцінка існуючих програм за формою викладання за змістом. Аналіз даних літератури про розвиток навчальних програм паліативної медицини дозволив скласти перелік питань, що був прийнятий за стандарт. Проаналізовані навчальні програми з паліативної медицини, розроблені закладами медичної освіти України, зміст яких порівняно зі складеним еталоном. Зроблено висновок про значні розбіжності у змісті навчальних програм паліативної медицини, розроблених різними закладами медичної освіти України, які можуть бути мінімізовані у випадку розробки типової навчальної програми. Встановлено, що практичні навички у лікуванні та догляді нерухомих та малорухомих ліжкохворих здобувачів медичної освіти, отриманий протягом навчання за іншими клінічними спеціальностями, має позитивний вплив на результати навчання за практичним компонентом паліативної медицини. Також з'ясовано, що невирішені питання організації ПХД в Україні відбиваються на змісті навчальних програм з паліативної медицини.

Ключові слова: питання викладання, спеціальність лікар паліативної медицини, типова навчальна програма.

Цитуйте українською: Нестеренко В.Г. Аналіз сучасних навчальних програм паліативної та хоспісної допомоги закладів медичної освіти України. Медицина сьогодні і завтра. 2024;93(2):40-52.
<https://doi.org/10.35339/msz.2024.93.2.nes>

Cite in English: Nesterenko V.G. Analysis of current initial programs of palliative and hospice care in medical education of Ukraine. Medicine Today and Tomorrow. 2024;93(2):40-52.
<https://doi.org/10.35339/msz.2024.93.2.nes> [in Ukrainian].

Вступ

Паліативна та хоспісна допомога (ПХД), призначена для лікування та догляду за невиліковно хворими в останні дні/місяці їх життя, їх психологічної, соціальної та духовної підтримки, в Україні потребує вдосконалення у багатьох теоретичних (організаційних), фінансових, правових та практичних аспектах, у тому числі у питаннях навчання медичного персоналу [1; 2]. Розвиток системи ПХД останніх років пов'язаний з новою системою пакетного фінансування мобільної та стаціонарної допомоги дорослим і дітям Національною службою здоров'я України за програмою медичних гарантій, розширенням можливостей знеболення паліативних станів у зв'язку з легалізацією медичного канабісу, яке активувало громадський діалог та висвітлення проблем ПХД у засобах масової інформації [3].

Значною проблемою для організації навчання медичних працівників, що надаватимуть медичну допомогу паліативним хворим, є фактичне невиконання п. 4 Наказу МОЗ України № 1308 від 04.06.2020 [4] про внесення до переліку медичних спеціалізацій національного класифікатора професій лікаря паліативної медицини. Тривалість спеціалізації лікарів паліативної медицини у світі коливається від 1,5 до 2,5 років [5]. Розроблення типової освітньої програми ще не проведено. Створення, апробація та перший випуск лікарів цього фаху відбудеться за 3–4 роки від офіційного визнання спеціалізації. До того часу існуватимуть окремі освітні програми у закладах медичної освіти. Як їх альтернатива можуть існувати окремі цикли в межах терапевтичних дисциплін та програм підготовки сімейних лікарів закладів медичної освіти. Їх кращі зразки можуть бути використані для створення типової освітньої програми паліативної медицини.

При прогнозуванні часу випуску перших лікарів паліативної медицини потрібно також врахувати необхідність акредитації спеціальності «Паліативна медицина» закладів медичної освіти. Потреба у медичних кадрах для системи ПХД України може бути розрахована за методикою Українського центру суспільних даних (2018) [6]. У 2020 році для лікування паліативних пацієнтів України (дорослих і дітей) у медичних закладах та вдома така потреба складала 3,8 тис. лікарів та 13,5 тис. медичних сестер/братів. Така значна кількість лікарів та медичних сестер/братів, які зможуть працювати у хоспісах, паліативних відділеннях та палатах інших медичних і соціальних установ, в мобільних виїзних бригадах, має пройти навчання за повноцінними якісними навчальними програмами.

Метою дослідження була оцінка існуючих навчальних програм з паліативної медицини за формою викладання за змістом.

Матеріали і методи

Дослідження проведено з використанням бібліосемантичного методу (з пошуком навчальних програм за ключовими словами «навчальні програми паліативної допомоги Україна»), порівняльного методу та методу системного аналізу. Зміст та форми еталонних навчальних програм паліативної медицини, з якими проведено порівняння знайдених навчальних програм українських закладів медичної освіти, описані в публікаціях [7–19]. Аналіз наведених публікацій (підготовчий етап дослідження) дозволив визначити перелік питань, які включені до навчальних програм паліативної медицини різних країн світу: питання гігієни, у тому числі інтимної, переміщення нерухомих та малорухомих хворих, годування, застосування медикаментів, з акцентом на наркотичне знеболення, профілактики пролежнів, хво-

роб найбільш уразливих систем органів, використання дихальної апаратури, дезінфекції, правових питань, психологічної підтримки, проведення необхідних паліативних хірургічних втручань, невідкладної допомоги, самогубств та евтаназії, стигматизації та дискримінації, забезпечення допоміжними засобами для руху, діагностики та диференційної діагностики, стандартів та протоколів лікування, ведення медичної документації, евакуації та захисту під час війни, роботи у мультидисциплінарних командах в умовах лікувального закладу та при виїзді мобільних бригад, складання маршрутів руху паліативних хворих до інших медичних закладів та відділень.

За результатами пошуку навчальних програм з паліативної медицини у пошуковій системі Google та в Google Scholar за відповідними ключовими словами українською мовою були відібрані: Програма тренінгу з педіатричної паліативної допомоги (ХНМУ, 2017) [20], матеріали освітнього процесу кафедри загальної хірургії № 1 Національного медичного університету імені О.О. Богомольця «Паліативна онкологія. Надання паліативної та хоспісної допомоги пацієнтам із злоякісними новоутвореннями, на ВІЛ/СНІД та туберкульоз» (2021), Освітньо-професійна програма «Медицина» магістрів-лікарів за спеціальністю «Медицина» (ХНМУ, 2022) [21], Робоча програма навчальної дисципліни «Паліативна та хоспісна допомога» для магістрів-лікарів Чорноморського національного університету імені Петра Могили (2021) [22], освітні матеріали кафедри паліативної та хоспісної медицини Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика. Додатково проаналізовані освітні програми немедичних спеціальностей, які містять питання догляду за паліативними хворими. Зокрема, освітня програма «Соціально-виховна робота

з дітьми та молоддю» кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова (2020) [23], освітньо-професійна програма «Соціальна робота з надання паліативної та хоспісної допомоги» кафедри соціальної роботи Дніпровського національного університету імені О. Гончара (2024–2025 навчальні роки) [24], навчальна дисципліна «Соціальна робота з особливими групами клієнтів» (2016–2024) кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Київського університету імені Б. Грінченка.

Результати та їх обговорення

Відповідно до обраного алгоритму дослідження, доцільно розпочати опис результатів із загальних характеристик еталонної навчальної програми з паліативної медицини. Зміст навчальних програм з паліативної медицини перш за все має бути орієнтований на потреби паліативних пацієнтів, серед яких ефективне лікування основного паліативного захворювання та коморбідної патології, адекватне знеболення, постійний медичний догляд та запобігання ускладнень, пов'язаних з нерухомістю або малорухомістю [25–27]. Питання організації медичної допомоги у курсі паліативної медицини мають охоплювати існуючі нормативно-правові акти (накази МОЗ України, стандарти та протоколи лікування), правила ведення медичної документації, особливості реформи системи ПХД у контексті загальної реформи охорони здоров'я [28].

Сучасна медична освіта базується на принципах доказової медицини, як університетська, так і освіта протягом життя [29; 30]. Доказова медицина здатна рівною мірою протистояти фальсифікаціям у науці та бути надійним інструментом подолання забобонів пацієнтів та їх близьких (доглядачів) у питаннях полегшення стану важкохворих. У той самий час в окремих питаннях психологічної

допомоги паліативним хворим ефективними можуть бути нетрадиційні психологічні техніки медичних працівників [31], молитви хворих [32], а у питаннях знеболення – методи нетрадиційної медицини [33]. Медичних працівників необхідно навчати враховувати культурні та релігійні особливості світогляду паліативних хворих та їх близьких, які здійснюють догляд. Навчання також може бути спрямованим і на самих пацієнтів, що здатно позитивно впливати на суб'єктивне сприйняття хронічного болю [34; 35].

У сучасній освіті різних країн світу загальноприйнятим є компетентнісний підхід, який враховує необхідність формування у здобувачів освіти не тільки знань, умінь та навичок, але й мотивації, ціннісних установок та діяльній реалізації. За результатами аналізу навчальних програм з паліативної медицини та літературних джерел про успіхи навчання медичних та соціальних працівників за такими програмами у різних країнах світу зроблено висновок, що компетентнісний підхід не повною мірою реалізований у програмах навчання більшості країн та в Україні з різних причин. В Україні це можна пояснити складністю системи компетентностей у національних стандартах освіти, недосконалістю механізмів адаптивності освіти, відсутністю чітких критеріїв сформованості компетентностей [36–39]. Стандарти освіти були б легшими для виконання у випадку зменшення кількості компетентностей, вибору універсальних простих назв, уникнення дублювань та невизначеності у змісті компетентностей. Наприклад, у медицині головними фаховими компетентностями могли б бути названі діагностична, лікувальна та профілактична. У паліативній медицині формування профілактичної компетентності має бути спрямовано на третинну профілактику ускладнень

наявних хвороб. Лікувальна компетентність має включати дії, спрямовані на лікування основного паліативного та коморбідних захворювань та на адекватне знеболення. Перелік хвороб, які мають бути вивчені у курсі паліативної медицини, має бути розширений відповідно до рекомендацій ВООЗ та наукових прогнозів щодо поширеності паліативних станів у дорослих і дітей [40].

Освітньо-професійна програма «Медицина» магістрів-лікарів за спеціальністю «Медицина» Харківського національного медичного університету (2022) [21, с. 14, 15] містить теми «Паліативна та хоспісна медицина» (3 години) та «Фізіологічне та клінічне харчування дітей різного віку. Основи педіатричної паліативної допомоги» (3 години), в якості вибіркового компонента. За 6 годин навчання здобувачі освіти можуть отримати лише загальне уявлення про паліативну медицину. Додаткові знання, вміння і навички здобувачі освіти університету можуть отримати на тренінгу з педіатричної паліативної допомоги [20], але цей тренінг присвячений саме паліативній допомозі дітям. Темі тренінга охоплюють моделі педіатричної паліативної допомоги, структуру паліативної захворюваності, правові та етичні питання надання педіатричної паліативної допомоги, оцінювання болю та знеболення, інтегративні та нетрадиційні методи лікування (музикотерапія, ігротерапія, ароматерапія), комунікації в педіатричній паліативній допомозі (з дітьми, їх батьками), профілактики вигорання персоналу, оцінки та лікування ускладнень паліативних хвороб (зокрема респіраторної підтримки, лікування диспное, інфекцій дихальних шляхів, нудоти, блювоти, проносів, закрепів, анорексії, кахексії, гикавки, гастро-езофагального рефлюксу, дисфагії, мальабсорбції, водно-електролітних порушень, судом, алергічних реакцій, розладів сечо-

випускання, трансфузій крові та її компонентів, догляду за порожниною рота, гастростомами), перинатальної паліативної допомоги. Можливість продовжити навчання з паліативної медицини у вигляді тренінгу може збільшити результативність навчання за рахунок застосування інтерактивної тренінгової форми, але потрібно враховувати, що повноцінні тренінги можливі лише при аудиторному навчанні [41].

В освітній програмі з медицини для лікарів-магістрів у застосуванні до паліативної медицини на сучасному етапі (під час війни) особливе значення має спроможність проведення випускником лікувально-евакуаційних заходів, але для забезпечення безпеки паліативних хворих ця спроможність може бути реалізованою лише за умови правильних організаційно-управлінських рішень, якими ми вважаємо організацію евакуації хоспісних установ, паліативних хворих та медичного персоналу до безпечних регіонів України [42]. Серед програмних результатів навчання особливе значення має спроможність формувати раціональні медичні маршрути пацієнтів. Для важких малорухомих або нерухомих паліативних хворих оптимальні маршрути необхідні для зменшення страждань під час їх руху по маршрутам.

Значний доробок у навчальних програмах ПХД має єдина в Україні спеціалізована кафедра паліативної та хоспісної медицини Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика [43]: понад 50 навчальних програм, навчально-методичних посібників, підручників для всіх категорій працівників, що лікують, доглядають та підтримують паліативних хворих. Кафедрою створена значна колекція відеоінструкцій з догляду за ліжкохворими [44], серед яких питання гігієни, у тому числі інтимної, заміни натільної та постільної білизни, переміщення хворих на

ліжку та з ліжка, годування (у тому числі через зонд), застосування медикаментів, профілактики пролежнів, пневмоній, закріпів, хвороб сечостатевої системи, дезінфекції (інструментів, приміщень тощо). Таким чином, навчання на кафедрі сприяє набуттю здобувачами освіти практичних навичок догляду та лікування малорухомих важких хворих. Подібні знання, вміння та навички є необхідними зважаючи на значну кількість паліативних пацієнтів з розладами чутливості і руху, з ураженням нервової системи, а також на необхідність відвідувати паліативних пацієнтів на дому [45; 46].

Кафедра паліативної та хоспісної медицини входить до структурного підрозділу Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика – Інституту сімейної медицини, що важливо у світлі покладання на сімейних лікарів функції контролю за лікуванням паліативних хворих на дому [47; 48]. Окремо виділені відеоінструкції для працівників геріатричних пансіонатів, що відповідає потребам більшості важких дорослих паліативних хворих [49; 50]. Вивчати потреби у висвітленні практичних питань надання медичної допомоги паліативним хворим кафедра дозволяє робота на клінічних базах відділення паліативної та хоспісної медицини Київської міської клінічної лікарні № 2 та Державної установи «Інститут геронтології ім. Д.Ф. Чеботарьова Національної академії медичних наук України». Необхідно зазначити, що практика вищої медичної освіти останнього десятиліття пов'язана із відмовою від відвідувань пацієнтів клінічних медичних установ студентами-медиками [51–54], що негативно впливає на практичні навички випускників закладів вищої медичної освіти, як і перехід на вимушене онлайн навчання у зв'язку з пандемією COVID-19 та війною [55–59]. У той

самий час якісне віртуальне навчання здатне компенсувати ці недоліки, про що свідчить повідомлення Tropea J. et al. (2019) [60] про стимуляційне навчання медичного персоналу паліативних відділень для хворих на деменцію в Австралії за програмою IMPETUS-D (Improving Palliative care Education and Training Using Simulation in Dementia, Удосконалення освіти та навчання паліативної допомоги за допомогою моделювання при деменції). В результаті такого навчання персоналу протягом 6 місяців госпітальна смертність пацієнтів відповідних відділень зменшилась на 20 %.

За результатами аналізу доступних матеріалів освітнього процесу з навчання лікарів з питань паліативної медицини нами не знайдено програм, що відповідають розробленими нами критеріям якісної програми за змістом та формою викладання. Натомість повноцінні навчальні програми паліативної медицини здатні значно знижувати смертність паліативних хворих. Спеціального навчання потребують й інші фахівці, які приймають участь у лікуванні, догляді і підтримці (соціальної, психологічної) паліативних хворих.

Громадські та благодійні організації, що спеціалізуються на соціальній допомозі паліативним хворим, проводять навчання соціальних працівників. Наприклад, Благодійна організація «Асоціація паліативної та хоспісної допомоги» навчає соціальних працівників за темою «Соціальна робота в сфері паліативної допомоги», яка входить до складу навчальної дисципліни «Соціальна робота з особливими групами клієнтів» (2016–2024, 2 кредити ЄКТС, Європейської Кредитної Трансферно-накопичувальної Системи, в якій 1 кредит дорівнює тривалості навчання протягом 30 академічних годин (по 45 хвилин [61]) або 22,5 звичайних годин), розробленої кафедрою соціальної педагогіки та соціальної

роботи Київського університету імені Б. Грінченка [62]. Позитивним на нашу думку є міждисциплінарне співробітництво лікарів та соціальних працівників у підготовці останніх для роботи з паліативними хворими. Так, для викладання медичних питань соціальним працівникам необхідне спрощення медичної інформації з використанням методів агрегації, масштабування та балансування, розроблених як для комп'ютерних [63], так і для педагогічних дисциплін [64]. Для викладання з дидактичної адаптацією медичної інформації краще всього здатні впоратися саме медичні працівники.

Базовими формами навчання за освітніми програмами мають залишатися традиційні форми навчання (лекції та практичні заняття). Які можуть бути проведені у змішаному режимі з обов'язковим опануванням практичних навичок під час аудиторних занять. Тренінгові заняття також мають бути аудиторними, а дистанційні (онлайн) заняття можуть бути проведені лише у синхронному режимі. Слід також враховувати різну ефективність цих методів для навчання здобувачів вищої освіти освітніх рівнів бакалавр, магістр, а також для післядипломного навчання. Для перших двох освітніх рівнів помітно ефективнішим є аудиторне навчання. Для післядипломного навчання онлайн заняття не знижують ефективність (освітні результати).

Висновки

За результатами аналізу літературних джерел був складений перелік тем, необхідних для навчання медичного працівника, який лікує та доглядає паліативних хворих. Проаналізовані освітні програми з навчання лікарів та соціальних працівників, навчальні матеріали тематичних тренінгів не відповідали запропонованому нами еталону ані за змістом, ані за формами навчання. В Україні

також відсутня типова освітня програма з паліативної медицини, та існує лише одна спеціалізована кафедра паліативної медицини, на якій не зможуть бути навчені медичні працівники у кількості, що задовольнить потребу у лікарях паліативної медицини. Факторами, що заважають створенню типової та якісних авторських програм з паліативної медицини є загальний стан паліативної та хоспісної допомоги в Україні, тривала та непослідовна реформа загальної системи охорони здоров'я.

Дослідження мало **обмеження**, пов'язане з відсутністю освітніх програм паліативної медицини на сайтах університетів. Проаналізовані навчальні матеріали мали вік до п'яти років, що не відповідає часу, за який була значно змінена система фінансування паліативної допомоги України, прийняті нові стандарти та протоколи лікування, легалізований канабіс.

Конфлікт інтересів відсутній.

Література

1. Holovanova IA, Shevchenko AS. Evaluation of packaged funding programs for palliative and hospice care by the National Health Service of Ukraine. *Experimental and Clinical Medicine*. 2021;90(4):45-52. DOI: 10.35339/ekm.2021.90.4.hos.
2. Нестеренко ВГ, Шевченко ОС. Шляхи покращення паліативної та хоспісної допомоги в Україні в умовах тривалої реформи системи охорони здоров'я. Матеріали V Науково-практичної конференції з міжнародною участю на вшанування пам'яті М.Г. Гуревича (1891–1937), засновника та керівника першої в Україні кафедри соціальної гігієни при Харківському медичному інституті "Громадське здоров'я в Україні: проблеми та способи їх вирішення" (ХНМУ, м. Харків, Україна, 28 жов 2022). С. 127-9. DOI: 10.5281/zenodo.7327855.
3. Nesterenko VG, Krasnikova SO, Shevchenko AS. Media discussions about hospice and palliative care in Ukraine since the beginning of the war. *Proceedings of the VI-th scientific and practical conference with international participation "Public health in Ukraine: problems and ways to solve them"*, dedicated to the 100-th anniversary of the department of public health and health care management of the Kharkiv National Medical University (Tomilin's readings), 2 Nov 2023. 4 p. DOI: 10.5281/zenodo.10053065.
4. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 1308 від 04.06.2020 «Про удосконалення організації надання паліативної допомоги в Україні», чинний станом на 20 чер 2024. Законодавство України. Верховна Рада України. Доступно на: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0609-20> [доступ отримано 20 чер 2024].
5. Савка ГВ. Паліативна та хоспісна допомога у практиці сімейного лікаря. *Медсестринство*. 2019;(3):27-31. DOI: 10.11603/2411-1597.2019.3.10678.
6. Потреба у паліативній допомозі: оцінка на основі даних 2018 р. Український центр суспільних даних. [Інтернет]. Доступно на: <https://socialdata.org.ua/palliative/> [доступ отримано 20 чер 2024].
7. Нестеренко ВГ. Зміст та форми викладання питань паліативної та хоспісної допомоги в системі вищої медичної освіти України. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні питання педагогіки вищої медичної освіти» (Україна, м. Харків, ХНМУ, 28 тра 2024 року). С. 198-9. DOI: 10.5281/zenodo.13729501.

8. Forman KR, Thompson-Branch A. Educational Perspectives: Palliative Care Education in Neonatal-Perinatal Medicine Fellowship. *Neoreviews*. 2020;21(2):e72-9. DOI: 10.1542/neo.21-2-e72. PMID: 32005717.
9. Alomari D, Abu-Snieneh HM. Student nurses' knowledge of and attitudes toward palliative care in the Middle East: an integrative review. *Int J Palliat Nurs*. 2023;29(3):109-17. DOI: 10.12968/ijpn.2023.29.3.109. PMID: 36952355.
10. Dimoula M, Kotronoulas G, Katsaragakis S, Christou M, Sgourou S, Patiraki E. Undergraduate nursing students' knowledge about palliative care and attitudes towards end-of-life care: A three-cohort, cross-sectional survey. *Nurse Educ Today*. 2019;74:7-14. DOI: 10.1016/j.nedt.2018.11.025. PMID: 30554033.
11. Gupta M, Pruthi G, Gupta P, Singh K, Kanwat J, Tiwari A. Impact of End-of-Life Nursing Education Consortium on Palliative Care Knowledge and Attitudes Towards Care of Dying of Nurses in India: A Quasi-Experimental Pre-post Study. *Am J Hosp Palliat Care*. 2023;40(5):529-38. DOI: 10.1177/10499091221108342. PMID: 35703389.
12. Tian J, Liang XL, Wang HY, Peng SH, Cao J, Liu S, et al. Nurses' and nursing students' knowledge and attitudes to pressure injury prevention: A meta-analysis based on APUP and PUKAT. *Nurse Educ Today*. 2023;128:105885. DOI: 10.1016/j.nedt.2023.105885. PMID: 37354659.
13. Alshammari F, Sim J, Lapkin S, Stephens M. Registered nurses' knowledge, attitudes and beliefs about end-of-life care in non-specialist palliative care settings: A mixed studies review. *Nurse Educ Pract*. 2022;59:103294. DOI: 10.1016/j.nepr.2022.103294. PMID: 35078071.
14. Xue B, Cheng Q, Yue SW, Zhao ZH, Wang R, Redding SR, Ouyang YQ. Attitudes and knowledge of palliative care of Chinese undergraduate nursing students: A multicenter cross-sectional study. *Nurse Educ Today*. 2023;122:105720. DOI: 10.1016/j.nedt.2023.105720. PMID: 36724591.
15. Durojaiye A, Ryan R, Doody O. Student nurse education and preparation for palliative care: A scoping review. *PLoS One*. 2023;18(7):e0286678. DOI: 10.1371/journal.pone.0286678. PMID: 37399170.
16. Murnane S, Purcell G, Reidy M. Death, dying and caring: exploring the student nurse experience of palliative and end-of-life education. *Br J Nurs*. 2023;32(11):526-31. DOI: 10.12968/bjon.2023.32.11.526. PMID: 37289708.
17. Alwawi AA, Abu-Odah H, Bayuo J. Palliative Care Knowledge and Attitudes towards End-of-Life Care among Undergraduate Nursing Students at Al-Quds University: Implications for Palestinian Education. *Int J Environ Res Public Health*. 2022;19(15):9563. DOI: 10.3390/ijerph19159563. PMID: 35954917.
18. Zhou Y, Li Q, Zhang W. Undergraduate nursing students' knowledge, attitudes and self-efficacy regarding palliative care in China: A descriptive correlational study. *Nurs Open*. 2020;8(1):343-53. DOI: 10.1002/nop2.635. PMID: 33318842.
19. Waring NA, Yang ES, Berlin A, Shim JK. Palliative care in a rural surgery residency program: an educational needs assessment. *Ann Palliat Med*. 2023;12(4):686-96. DOI: 10.21037/apm-22-1369. PMID: 37038061.
20. Ріга ОО, Пеньков АЮ (укладачі). Програма тренінгу з педіатричної паліативної допомоги. Харків: ТОВ «Водний спектр-Джі-Ем-Пі»; 2017. 36 с. Доступно на: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/17745>

21. Риндіна НГ, Железнякова НМ, Григоров ЮБ, Мирошніченко МС, Бойченко АД, Сорокіна ІВ, та ін. Освітня-професійна програма «Медицина» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 222 – Медицина, галузі знань 22 – Охорона здоров'я, освітня кваліфікація – магістр медицини, професійна кваліфікація – лікар. Харків: Харківський національний медичний університет; 2022. 78 с. Доступно на: https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/08/op_med2022.pdf
22. Грищенко ГВ; кафедра терапевтичних та хірургічних дисциплін Медичного інституту Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Робоча програма навчальної дисципліни «Паліативна та хоспісна допомога» для магістрів-лікарів зі спеціальності 222 Медицина. 2021. 16 с. Доступно на: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/RP-Paliativna-ta-hospisna-meditsina-1.pdf>
23. Вайнола РХ, Неїжпапа ЛС, Бованенко ОО; кафедра соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова. Освітньо-професійна програма «Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю» ... бакалаврів за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки. Доступно на: https://fspn.edu.ua/images/FSEO/Pedagogika2021/svr_osv/osv_pr2020.pdf
24. Дисципліни галузевого спрямування. ФМТДР (2024–2025 н.р.). Дніпровський національний університет імені О. Гончара [Інтернет]. Доступно на: https://www.dnu.dp.ua/view/fmtdr_24-25 [доступ отримано 20 чер 2024].
25. Holovanova IA, Shevchenko AS. Determination of the main needs of palliative patients and ways of their provision in the health care system of Ukraine. *Experimental and Clinical Medicine*. 2021;90(3):88-94. DOI: 10.35339/ekm.2021.90.3.hos.
26. Децик ОЗ, Брацюнь ОП. Вивчення потреб пацієнтів у процесі надання паліативної допомоги на амбулаторному рівні. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2020;(1):42-7. DOI: 10.11603/1681-2786.2020.1.11203.
27. Нестеренко ВГ, Шевченко ОС, Журавель ЯВ. Профілактика ускладнень нейродегенеративних хвороб паліативних хворих у хоспісі на дому: організаційні засади. Матеріали Міжнародної наукової конференції «Найбільші досягнення людства в охороні здоров'я та ветеринарії» (Латвія, Рига, 7–8 лют 2024). С. 96-9. DOI: 10.30525/978-9934-26-401-6-26.
28. Нестеренко ВГ, Шевченко ОС. Шляхи покращення паліативної та хоспісної допомоги в Україні в умовах тривалої реформи системи охорони здоров'я. Матеріали V Науково-практичної конференції з міжнародною участю на вшанування пам'яті М.Г. Гуревича (1891–1937), засновника та керівника першої в Україні кафедри соціальної гігієни при Харківському медичному інституті «Громадське здоров'я в Україні: проблеми та способи їх вирішення» (ХНМУ, м. Харків, Україна, 28 жовтня 2022). С. 127-9. DOI: 10.5281/zenodo.7327855.
29. Величко ВІ, Лагода ДО, Венгер ЯІ. Впровадження доказової медицини у навчання студентів-медиків. *Медична освіта*. 2021;(2):11-6. DOI: 10.11603/me.2414-5998.2021.2.11944.
30. Шевченко ОС, Браун ГВ. Що доказова медицина може протиставити фальсифікаціям у науці. *Вісник ХРІПГОЗ*. 2020;96(4):61-73. DOI: 10.5281/zenodo.5076629.
31. Lytvynov RN, Shevchenko AS. On the possibility of using the techniques of "Swish pattern" and "Rapid treatment of phobias" in general clinical practice. *Bull KhRIPHS*. 2020;96(4):36-40. DOI: 10.5281/zenodo.3939711.
32. Mayeda DP, Ward KT. Methods for overcoming barriers in palliative care for ethnic/racial minorities: a systematic review. *Palliat Support Care*. 2019;17(6):697-706. DOI: 10.1017/S1478951519000403. PMID: 31347483.

33. Heera HS, Najar SSH, Lytvynenko OIu, Shevchenko AS. Reiki method in physical therapy and rehabilitation (researchs' review). *Experimental and Clinical Medicine*, 2022;91(1):9p. In press. DOI: 10.35339/ekm.2022.91.1.hnl.
34. Hesari E, Sabzi Z, Kolagari S. The effects of teaching methods of palliative care on life pattern of old women with chronic pain. *Eur J Transl Myol*. 2019;29(4):8472. DOI: 10.4081/ejtm.2019.8472. PMID: 31908745.
35. Нестеренко ВГ, Шевченко ОС, Зеленська К, Григоров ММ. Клініко-епідеміологічні характеристики інвалідизуючих неврологічних захворювань (літературний огляд). *Міжнародний неврологічний журнал*. 2024;20(4):176-84. DOI: 10.22141/2224-0713.20.4.2024.1079.
36. Shevchenko AS, Shevchenko VV, Prus VV. Competencies in Higher Education Standards of Ukraine: Definition, Content and Requirements for the Formation Level. In: Auer ME, Cukierman UR, Vendrell Vidal E, Tovar Caro E. (eds). *Towards a Hybrid, Flexible and Socially Engaged Higher Education*. ICL 2023. *Lecture Notes in Networks and Systems*, vol. 911. P. 421-8. USA: Springer, Cham; 2024. DOI: 10.1007/978-3-031-53382-2_41.
37. Shtefan LV, Shevchenko AS. Measured health indicators in valeological disciplines curriculum. *Materials of the Scientific and practical conference dedicated to the 150th anniversary of the Department of Hygiene and Ecology No.1 of the Kharkiv National Medical University "Preventive medicine of Ukraine: problems and ways to solve them" (Ukraine, Kharkiv, KhNMU, 16 Oct 2023)*. P. 96-7. DOI: 10.5281/zenodo.10020035.
38. Shevchenko A, Zhoga R. Individual educational trajectory in modern Ukrainian higher education as a tool for adaptability to its environment. *Adaptive Management: Theory and Practice*. *Series Pedagogics*. 2023;16(31):15p. DOI: 10.33296/2707-0255-16(31)-16.
39. Shevchenko A. Adaptation of the educational achievement evaluation system to the educational competency approach. *Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University Bulletin*. *Series: Pedagogical Sciences*. 2022;3(50)Pt1:194-203. DOI: 10.31376/2410-0897-2022-3-50-194-203.
40. Nesterenko VG, Shevchenko VV. Calculation of the national need for palliative care by the refined method of trends in the conditions of a military crisis. *Eastern Ukrainian Medical Journal*. 2024;12(3):711-20. DOI: 10.21272/eumj.2024;12(3):711-720.
41. Shevchenko A. Qualimetric criteria for formation of valeological competence in the adaptive education system. *Adaptive management: theory and practice*. "Pedagogy" series. 2022;13(25):18p. DOI: 10.33296/2707-0255-13(25)-06.
42. Nesterenko VH, Peresypkina TV, Shevchenko OS, Sarkhadova II. Palliative and hospice care in the Kharkiv region in the first year of the war. *Ukraine. Nation's Health*. 2023;73(3):106-12. DOI: 10.32782/2077-6594/2023.3/18.
43. Кафедра паліативної та хоспісної медицини. Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика. [Інтернет]. Доступно на: <https://www.nuozu.edu.ua/s/np/k/paliatyvnoi-ta-khospisnoi-medysynu> [доступ отримано 20 чер 2024].
44. Відеоінструкції з догляду за ліжкохворими. Навчально-методична робота кафедри паліативної та хоспісної медицини. Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика. [Інтернет]. Доступно на: <https://www.nuozu.edu.ua/s/np/k/paliatyvnoi-ta-khospisnoi-medysynu/navchalna-robota> [доступ отримано 20 чер 2024].
45. Нестеренко ВГ, Шевченко ОС, Зеленська К, Григоров ММ. Клініко-епідеміологічні характеристики інвалідизуючих неврологічних захворювань (літературний огляд). *Міжнародний неврологічний журнал*. 2024;20(4):176-84. DOI: 10.22141/2224-0713.20.4.2024.1079.

46. Нестеренко ВГ, Шевченко ОС, Журавель ЯВ. Профілактика ускладнень нейродегенеративних хвороб паліативних хворих у хоспісі на дому: організаційні засади. Матеріали Міжнародної наукової конференції «Найбільші досягнення людства в охороні здоров'я та ветеринарії» (Латвія, Рига, 7–8 лют 2024). С. 96-9. DOI: 10.30525/978-9934-26-401-6-26.
47. Holovanova IA, Shevchenko AS. The issue of patient-oriented organization of palliative and hospice care in Ukraine. *Experimental and Clinical Medicine*. 2021;90(2):21-7. DOI: 10.35339/ekm.2021.90.2.hos.
48. Уніфікований клінічний протокол паліативної медичної допомоги при хронічному больовому синдромі. Затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 311 від 25 кві 2012 25.04.2012. Київ: Державний експертний центр Міністерства охорони здоров'я України. 38 с. Доступно на: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/dod_311_2ukrmd.pdf
49. Царенко АВ, Чайковська ВВ, Гойда НГ, Максимова ЗВ. Геріатричні аспекти організації медико-соціальної, паліативної і госпісної допомоги в умовах війни: поєднання медичних, психологічних і соціальних проблем. *Клінічна та профілактична медицина*. 2024;(3):74-81. DOI: 10.31612/2616-4868.3.2024.09.
50. Nesterenko VG, Redka IV, Sukhonosov RO, Grygorov SM, Shevchenko AS, Aliieva TD. Forecasting the need for palliative and hospice care using the creeping trend method with segment smoothing. *Wiad Lek*. 2024;77(5):980-4. DOI: 10.36740/WLek202405116 PMID: 39008586.
51. Denniston C, Molloy EK, Ting CY, Lin QF, Rees CE. Healthcare professionals' perceptions of learning communication in the healthcare workplace: an Australian interview study. *BMJ Open*. 2019;9(2):e025445. DOI: 10.1136/bmjopen-2018-025445. PMID: 30782935.
52. Shevchenko VV. The reform of the higher education of Ukraine in the conditions of the military-political crisis. *International Journal of Educational Development* 2018;(65):237-53. DOI: 10.1016/j.ijedudev.2018.08.009.
53. Боровик ІО, Корильчук НІ, Творко ВМ. Комунікація в медичній галузі: проблеми та підходи. *Український медичний часопис*. 2023;155(3):119-21. DOI: 10.32471/umj.1680-3051.155.243480.
54. Zalipska IY. "Professional medical communication between a doctor and a patient" as an elective course in higher educational establishments. *Medical Education*. 2024;(4):127-31. DOI: 10.11603/m.2414-5998.2023.4.14488.
55. Шевченко ВВ, Шевченко ОС. До питання оцінки успішності формування компетентностей під час дистанційного навчання. Матеріали міжнародної наукової конференції «ЄРЕЕ 2022» (Україна, Одеса, Одеська військова академія, 12 тра 2022). С. 90. DOI: 10.5281/zenodo.6557959.
56. Vorona II, Prokop IA, Kitura HY. Peculiarities of mixed learning under wartime conditions. *Medical Education*. 2024;(1):71-7. DOI: 10.11603/m.2414-5998.2024.1.14584.
57. Shevchenko A, Kucherenko S, Komysan A, Shevchenko V, Kucherenko N. Formation of valeological competence in conditions of classroom and distance learning. *Scientific notes of the pedagogical department*. 2022;50(1):137-47. DOI: 10.26565/2074-8167-2022-50-14.
58. Shevchenko AS. Methodology of developing valeological competence in non-medical students through cloud technology. *Problems Eng Ped Educ*. 2023;78:39-48. DOI: 10.32820/2074-8922-2023-78-39-48.

59. Шевченко ОС, Шевченко ВВ. Навчання в дистанційному синхронному та асинхронному режимах в українських закладах вищої освіти з 2020 року дотепер. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Цифрова трансформація та диджитал технології для сталого розвитку всіх галузей сучасної освіти, науки і практики» (Міжнародний університет прикладних наук у Ломжі, Польща; Державний біотехнологічний університет, Харків, Україна, 26.01.2023), том 4, с. 98-102. DOI: 10.5281/zenodo.7598963.

60. Tropea J, Johnson CE, Nestel D, Paul SK, Brand CA, Hutchinson AF, et al. A screen-based simulation training program to improve palliative care of people with advanced dementia living in residential aged care facilities and reduce hospital transfers: study protocol for the IMProving Palliative care Education and Training Using Simulation in Dementia (IMPETUS-D) cluster randomised controlled trial. *BMC Palliat Care*. 2019;18(1):86. DOI: 10.1186/s12904-019-0474-x. PMID: 31647010.

61. Закон України № 1556-VII від 01 лип 2014 «Про вищу освіту», із змінами та доповненнями 28.12.2014–23.04.2024, чинний станом на 20 чер 2024. Відомості Верховної Ради. 2014;(37-8):ст.2004. Верховна Рада України. Законодавство України. Доступно на: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

62. Вольф О. Навчання соціальним аспектам паліативної допомоги. Громадський простір, 04.06.2020 [Інтернет]. Доступно на: <https://www.prostir.ua/?news=navchannya-sotsialnym-aspektam-paliativnoji-dopomohy> [доступ отримано 20 чер 2024].

63. Білецький БО. Горизонтальне та вертикальне масштабування методів машинного навчання. *Проблеми програмування*. 2019;(2):69-80. DOI: 10.15407/pp2019.02.069.

64. Kovalenko D, Shevchenko A, Koeberlein-Kerler J, Shtefan L, Kovalska V. Didactic Adaptation of Medical Information for the Formation of Valeological Competence in Engineering and Pedagogical Training. In: Auer ME, Pachatz W, Rüttemann T. (eds) *Learning in the Age of Digital and Green Transition*. ICL 2022;2. *Lecture Notes in Networks and Systems*. 2023;634:310-8. Springer, Cham. DOI: 10.1007/978-3-031-26190-9_32.

Nesterenko V.G.

ANALYSIS OF CURRENT INITIAL PROGRAMS OF PALLIATIVE AND HOSPICE CARE IN MEDICAL EDUCATION OF UKRAINE

The system of Palliative and Hospice Care (PHC) of Ukraine is in a state of active development in connection with the new system of financing under the program of medical guarantees, the legalization of medical cannabis. The intersection of the problems of PHC development with aspects of the reform of the primary link of medical care in Ukraine and the ability to ensure the safety of the vulnerable category of palliative patients in conditions of war are debatable. The PHC system does not yet have signs of full integration into the general health care system, there is no doctor for palliative medicine in the list of medical specialties, but in many medical education institutions of Ukraine curricula on palliative medicine have already been developed and implemented in the educational process. Based on the results of bibliosemantic search and systematic analysis of information, the work provides an assessment of existing programs based on the form of teaching and content. The analysis of literature data on the development of educational programs of palliative medicine made it possible to compile a list of questions that was accepted as a standard. The educational programs on palliative medicine, developed by medical education institutions of Ukraine, whose content is compared with the established standard, were analyzed. It was concluded that there are significant differences in the content of palliative medicine educational programs developed by various medical

education institutions of Ukraine, which can be minimized in the case of developing a standard educational program. It has been established those practical skills of medical students in the treatment and care of immobile bedridden acquired during training in other clinical specialties have a positive effect on the results of training in the practical component of palliative medicine. It was also found that the unresolved issues of PHC organization in Ukraine are reflected in the content of educational programs in palliative medicine.

Keywords: *teaching issues, specialty doctor for palliative medicine, typical curriculum.*

Надійшла до редакції 15.05.2024

Відомості про автора:

Нестеренко Валентина Геннадіївна – кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Харківського національного медичного університету.

Адреса: Україна, 61022, м. Харків, пр. Науки, 4, ХНМУ.

E-mail: vh.nesterenko@knmu.edu.ua

ORCID: 0000-0002-3773-9525.